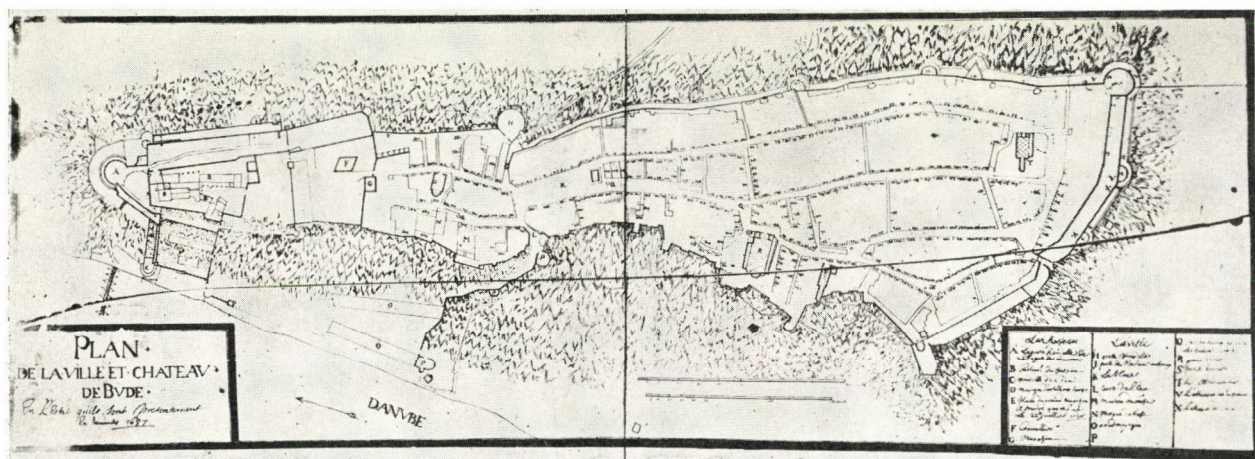

A KIRÁLY ÉS A KIRÁLYNÉ KÚRIÁI A XIII. SZÁZADI BUDÁN

A középkori Budára vonatkozó oklevelek gyakran emlegetnek egy magna curia vagy domus regist, más néven Kammerhofot, amely azonban nem azonos a várhegy déli részén épült palotával. Csánki Dezső, a magyar helytörténetírás jeles egyénisége ismerte fel először ezeknek az adatoknak jelentőségét, és ezért külön tanulmányt készült írni róla. Sajnos, dolgozatát teljesen nem tudta (vagy akarta?) befejezni, s így az kéziratban maradt. Gyorsírásos kéziratában azt a hipotézist vetette fel, hogy az Árpád-kori királyi palota még nem a Várhegy déli oldalán épült, hanem az északi

régészetileg is alátámasztható. Ezért 1952-ben megjelentette Csánki adataira támaszkodó tanulmányát, amelyben azonban Csánki Kammerhof helymeghatározását korrekció alá vetette.² E cikkel egy időben jelent meg a budavári ásátások vezetőjének, Gerevich Lászlónak előzetes ásátási jelentése, amelyben fenntartotta és régészetileg bizonyította a IV. Béla-kori déli palotaépítés elméletét.³ Zolnay ezzel szemben szükségségnek tartotta Gerevich tanulmányának cáfolatát,⁴ amelyre viszont egyrészt Gerevich és két munkatársa, másrészt Bártfai Szabó László válaszolt.⁵ A vitát Zol-

1. kép. Haüy térképe Budáról
Рис. 1. Карта Буда, составленная Хауя
Fig. 1. La carte de Buda par Haüy

Kammerhoffal volt azonos. Helyét pedig a városfalon kívül, a Szombatkapu (mai Bécsi kapu) előtt vélte meghatározhatónak.¹ Csánki tanulmányát Zolnay László méltatta legnagyobb figyelemre, aki azt tartotta, hogy a budai déli palota helyén a felszabadulás után megindult ásátások nem igazolták a XIII.-századi palotát, így Csánki elmélete

nay most felelevenítette. Új tanulmányában lényegében megismétli előző megállapításait, és cáfolni próbálja az ellenérveket.⁶ Mindez szükségessé teszi eredményeinek megvizsgálását, annál is inkább, mert az általa feltételezett helyen rövidesen ásátás kezdődik. Tanulmányának konklúziója: „a XIII—XIV. században a XIV. század második

¹ Csánki D., A „régí nagy királyi ház” és környéke Buda várában, az MTA könyvtára kéziratában őrzött gyorsírásos kéziratból készült másolat a BTM-ben.

² A XIII—XIV. századi budavári királyi szálláshely. Mű É I (1952) 15—28. (A továbbiakban Z. I. rövidítéssel idézzük.)

³ Castrum Budense. Arch. Ért. 79 (1952) 150—171.

⁴ Még egy szó a budavári XIII—XIV. századi királyi szálláshely hollétéről és a déli palota építési időpontjáról,

Mű É 2 (1953) 204—209. (A továbbiakban Z. II. rövidítéssel idézzük.)

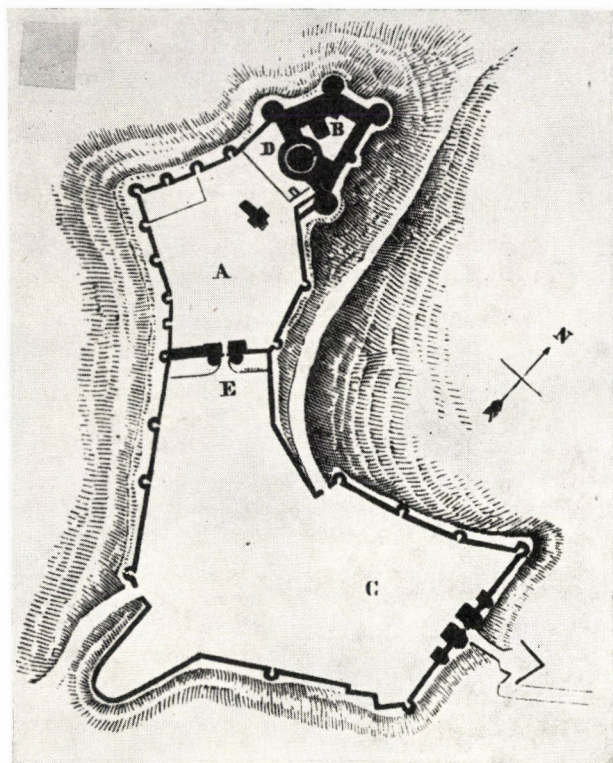
⁵ Gerevich L.—Seidl K.—Holl I., Megjegyzések a budai vár XIII. századi építéstörténetéhez. Uo. 210—218. — Bártfai Szabó L., Hol állott a királyi palota. Uo. 219—220.

⁶ A XIII—XIV. századi budai királyi palotáról. A budai várostörténet első századának néhány kritikus kérdése, Műv. tört. Tan. (Bp. 1961) 7—64. (A továbbiakban Z. III. rövidítéssel idézzük.)

feléig a mai Bécsi-kapu, Táncsics Mihály utca környékén állt, közönségesen csak Kammerhofnak nevezett királyi nagykúria a magyar királyoknak egyedüli budai rezidenciája volt.”⁷ Valóban a Kammerhof az egyetlen királyi „rezidencia” Budán a XIV. sz. közepéig, és ha nem, akkor mi volt a Kammerhof? E kérdésekre kívánunk megfelelni a továbbiakban.

A budavári déli palota építése⁸

Egy város kialakulását sem vizsgálhatjuk önmagában, hanem csak az európai városi fejlődéssel kapcsolatban. Már régen észrevette a várostörténetírás, hogy egyes városok alaprajzi elrendezése

2. kép. Coucy város alaprajza
Рис. 2. План города Кузы
Fig. 2. Le plan de la ville de Coucy

hasonló. Hasonló alaprajzú város pedig korban és keletkezési körülményeiben is analóg a többivel.⁹ A középkori Buda alaprajzát megtekintve (1. kép) a következő jellegzetességekre hívjuk fel a figyelmet. 1. Az egész várhegyet egységes védőrendszer veszi körül. 2. A déli részen emelkedő palotát a várostól fal zárja el. 3. A város és a palota között a

közös védelmi rendszerbe foglalt szabad térség terül el. A kérdés az, hogy ezek az ismérvek kezdetől fogva megvoltak-e, vagy pedig csak később alakultak ki. Mivel az összehasonlító várostörténeti irodalom szerint az alaprajztípusok korjelző jellegűek, hasonló alaprajzú városokat kell keresnünk. A budaihoz teljesen hasonló típusú várost sokat találunk Európában. A német várostörténeti irodalom a fenti ismérvekkel rendelkező várost Vorburgstadtnak nevezi,¹⁰ ugyanis a vár és a vár felé gyakran zárófallal ellátott város közt terül el a közös védelmi rendszerbe foglalt üres tér, a Vorburg. E típus a XII. sz. közepétől a XIII. sz. közepéig szokásos, tehát ebből következik, hogy szemben Zolnay állításával Budán már a XIII. sz.-ban állnia kellett a déli palotának. Ilyen városalaprajza van pl. a francia Coucynak¹¹ (2. kép), a westfáliai Lippstadtnak¹² és a livlandi Fellinnek¹³ (3. kép). E típus létrejött a XII—XIII. sz.-i társadalmi fejlődésből következik. A termelőerők fejlődése Európa-szerte kezdte felemelni a polgárságot, és lehetővé tette a XII—XIII. sz.-ban a városi autonómia kialakulását. A polgárság felemelkedése heves osztályharcokkal járt, jogaikat a városúrral szemben gyakran fegyveres harccal kényszerítették ki.¹⁴ A városúr bár félt polgárai túlságos szabadságától, bizonyos fokig támogatta is őket, hiszen anyagi, és a rakoncátlankodó hűbérek feudális anarchiájával szemben katonai bázist is jelentettek számára. Ez a kettősség, a városúr és város ellentéte egyrészt, egymásrautaltságuk másrészt az alaprajzban is visszatükröződött. Olyan városban ahol nem vagy csak ideiglenesen lakik a városúr, nem volt szükséges külön erősség létesítése. A Vorburgstadtnak legnagyobb része azonban olyan város volt, ahol a helyi városúr központját tartotta. Így a külső ellenség ellen ugyan közös fal vagy sánc védte őket, azonban a városúr magát is elválasztotta a polgárságtól. E várostípusnak tehát ez a társadalmi magyarázata.

Zolnay tagadja a IV. Béla-féle déli építkezéseket, szerinte az ásátásoknál előkerült, az ásátásvezető és munkatársai által XIII. századnak datált leletek későbbiek,¹⁵ és régészetileg még az sem igazolható, hogy ez a déli rész suburbium lett volna.¹⁶ Utolsó cikkében már bizonyos fokig módosítja elméletét. Az előkerült leletanyag alapján bizonyítani próbálja a terület suburbium voltát, bár a következő oldalon az erre felhasznált XIII. sz.-i kerámiaanyagot önmagának ellentmondva, megint nem ismeri el XIII. századnak.¹⁷ A suburbium elméletét ugyan már első cikkében felvetette, ott azonban kizárólag oklevél interpretáció alapján.¹⁸ Ugyanezt megismétli újabb cikkében is. Okleveles alapja az 1390-es plébániahatárper ítéletlevele, amelyben a Magdolna

Westf. 1955) 119—121.

¹¹ *Viollet-Le-Duc, M.*, Dictionnaire raisonné de l'architecture française. I (Paris 1867) 371.

¹² *Johansen, P.*, i. m. 121.

¹³ *Johansen, P.*, i. m. 120.

¹⁴ *Planitz, H.*, Die deutsche Stadt im Mittelalter. (Graz—Köln 1954) 102—.

¹⁵ Z. I. 15—16; Z. II. 205—208.

¹⁶ Z. I. 21.

¹⁷ Z. III. 13—14.

¹⁸ Z. I. 21; Z. III. 19—20.

⁷ Z. III. 40.

⁸ Buda város alapításával itt nem kívánunk foglalkozni. Más alkalommal érintettük már ezt a kérdést „Buda város pecséthasználatának kialakulása” c. tanulmányunkban. TBM 14 (1961) 125—128.

⁹ Vö. *Fügedi E.*, A legújabb német nyelvű középkori várostörténeti irodalomból. TBM 12 (1957) 541—, és az ott idézett irodalom.

¹⁰ *Johansen, P.*, Lippstadt, Freckenhorst und Fellin in Livland, Westfalen, Hanse, Ostseeraum (Münster/

templom (mai Helyőrségi templom) plébánosa azt állítja, hogy egyháza valóban plébánia, saját határa van mind Buda várában, mind pedig azon kívül. Hozzá tartozik a Várhegy északi fele, Lógod falu és Tótfalu, továbbá a zsidóutca és a Szent János kolostortól a királyi kúriáig terjedő rész.¹⁹ Persze ez az oklevél sehol sem állítja azt, hogy a zsidóutca és a Szt. János kolostor környéke suburbium lett volna, mint ahogy nem is mondhatta, hiszen sohasem volt ez a terület külváros. A ferencesek Szt. János kolostorát és környékét már a XIII. sz.-i oklevelek is a castrumba helyezik.²⁰ Az egész zsidóutcat pedig (mai Szt. György utca) nemcsak okleveles adatok,²¹ hanem maga Zolnay is a városba helyezik.²² Ha pedig a ferences és zsidó utcák a városban, nem pedig a külvárosban vannak, hol marad a Zolnay által feltételezett déli suburbium? Magának a királyi palotának a területe az 1390-es oklevél világos szavai szerint nem tartozott a Magdolna templom (a külvárosok temploma) plébániájához, hiszen szerinte a plébánia határa a *királyi kúriáig* tartott, ami tehát kívül állott rajta.²³ A kúria területe azért nem tartozott egyik plébániához sem, mert a királyi udvartartás exemptiót élvezvén a kápolnaispán joghatósága alá tartozott.²⁴

Nem mond-e azonban ennek ellent VI. Kelemen pápa 1352. július 31-i oklevele,²⁵ melynek értelmében a Magdolna és Szt. Péter plébániákat a Buda külvárosi lakosok alapították? A Szt. Péter templom és plébánia-területe valóban a külvárosban volt, a Magdolna templomhoz pedig szintén igen tekintélyes külvárosi részek tartoztak, hiszen elvesztett 1390-es jogigényén kívül joghatósága kiterjedt Tótfalu külvárosra és a Vízváros északnyugati felére.²⁶ Igaz, a Magdolna templomhoz tartozott a vár északi része is, amit sem Zolnay, sem pedig mi nem állítunk külvárosnak, és ez a terület, az ún. Szombathely volt a plébánia központja. Ez a terület azonban teljesen összefüggött a városfalon kívüli tótfalusi külvárossal²⁷ olyannyira, hogy véleményünk szerint a XIII. sz. második felében a városfal építése vágja csak ketté.

Zolnay suburbium elmélete tehát nem tartható fenn, de akkor mivel magyarázható, hogy a déli két utcára a magyarok plébániája, a Magdolna templom emel igényt? Ez a kérdés összefügg a déli

palota építésével. Zolnay továbbfejlesztve Gárdonyi adatait helyesen állapítja meg, hogy Budát németek és magyarok két részletben alapították, lényegében két település olvadt össze.²⁸ A Fügedi által már a tatárjárás előtt valószínűsített²⁹ északi és magyarok által lakott rész alatt egészen a zsidó és Szt. János utcáig németek települtek, templomuk a Nagyboldogasszony templom volt. Véleményünk szerint az uralkodó délen kúriát kezdett építeni, amely ősfarmájában legkésőbb 1264-re készült el. Az északi magyar, középső német települések és a déli kúria együtt Vorbürg típusú város, vagy ha úgy tetszik, Zolnay szavaival, városerőd. Az 1264-es déli kúria építésének befejezését az igazolja, hogy ebben az évben függeszt fel IV. Béla király a város autonómiáját, és helyez olyan katonai parancsnokot a város és vár élére, aki egyben a város közigazgatásának és igazságszolgáltatásának a feje is.³⁰ A németek által lakott középső rész, és a kúriát védő szabad térség között telepítetteti le a király a zsidókat és építteti fel a ferences kolostort. Egyik sem létesülhetett volna ezen a helyen, ha nem délen áll az uralkodó kúriája.

A ferences templom pontos építési idejét ugyan nem ismerjük,³¹ azonban a hatvanas években már állnia kellett. A ferencesek voltak ugyanis az uralkodó gyóntatói, aki a hatvanas években feleségével együtt elfordul a domonkos rendtől és a ferencesek oldalára szegődik.³² Elképzelhetetlen, hogy gyóntató papjának naponta az egész várat végig kellett volna gyalogolnia a Kammerhofig! A zsidótelep léte is a déli palota mellett szól. A Vorbürgstadtknál ugyanis a zsidótelepek kivétel nélkül a városnak a városúr palotája felé eső végén helyezkednek el. Így pl. Fellinben³³ vagy Lippstadtban³⁴ is. A zsidókra az első adat 1278-ból van.³⁵ Ennél a típusnál a zsidónegyed elhelyezését kettős szempont indokolta: a város végén elkülöníthetők voltak a polgároktól, velük pedig a városúr számára vára felől volt a legkönnyebben biztosítható.³⁶ Kamaraszolgák voltak ugyanis

¹⁹ Schier, X., Buda sacra sub priscis regibus (Viennae 1774) 104—105.

²⁰ L. pl. Budapest történetének okleveles emlékei (a továbbiakban BpÖkl) I (Bp. 1936) 1290: 263; 1296. július 5: 301. stb. Az ezekben az oklevelekben említett beginakolostor a ferences kolostortól valamivel délebbre feküdt. Vö: *Pataki V.*, A budai vár középkori helyrajza. BpR 15 (1950) 11. kép.

²¹ 1365. február 4: Ol. Ft. Esztergomi kpt. orsz. lt. Capsa 6. fasc. 4. nr. 17.

²² Z. I. 19; Z. III. 19; és a Z. I. 16—17. oldalon közölt térképen.

²³ Schier, X., i. h.

²⁴ Vö. *Kumorovitz L. B.*, A budai várkápolna és a Szt. Zsigmond prépostság történetéhez. TBM 15. Sajtó alatt.

²⁵ Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis (a továbbiakban MonVesp) II (Bp. 1899) 383—384.

²⁶ Schier, X., i. h.; Ol. Ft. Esztergomi primási lt. Arch. ecel. vet. nr. 46.

²⁷ Szombatkapun kívüli házak: 1485. szept. 5: Dl. 19 072; 1490. július 30: Dl. 19 665; stb. A Szombatfalun kívüli terület és Tótfalu azonosságára: *Gárdonyi A.*, Buda középkori helyrajza. TBM 4 (1936) 65.

²⁸ Z. I. 17; Z. III. 53—.

²⁹ *Fügedi E.*, Középkori magyar városprivilegiumok. TBM 14 (1961) 80.; vö. még *Kubinyi A.*, i. m. 126—127.

³⁰ *Kubinyi A.*, i. m. 127.

³¹ *Karácsonyi J.*, Szt. Ferenc rendjének története Magyarországon. I. (Bp. 1923) 152. lapján a ferences templomban temetkezni akaró Berki Demeter végrende-

letét 1266—70-re helyezi, tehát a templomnak ekkor már állnia kellett. *Clauderné Vladár M.*, [A Várszínház története. TBM 10 (1943) 163.] talán ez alapján helyezi a templom építését 1269—70-re. Ezzel azonban ellentétes Tapolicsányi Péter 1276. július 26-án elhangzott vallomása (MonVesp. I. 291—3.), aki akkor azt mondta, hogy 18—19 éve él Budán a ferences templom mellett. Adatának megbízhatóságát azonban erősen gyengíti, hogy nem emlékezett IV. Béla és leánya Margit halálára, pedig azok a vallomás előtt néhány évvel haltak meg.

³² Vita b. Kingae, c. 10. *Gombos, A. F.*, Catalogus fontium historiae Hungaricae III (Bp. 1938) 2455.

³³ L. fenn 13. j.

³⁴ L. fenn 12. j.

³⁵ Z. III. 56.

³⁶ Zolnay ezzel szemben az 1279-es budai zsinat határozatával érvel, melynek értelmében a zsidók lakhelyét el kell választani a keresztényekétől. Nem tartja valószínűnek továbbá, hogy a zsidókat a királyi palota legfontosabb felvonulási útjába telepítették. A zsinati adat felhasználását lehetne azzal cáfolni, hogy a zsinat idejében már létezett a zsidótelep. Hasonló rendelkezéseket Európa-szerte sokat találunk. Az elkülönítés azonban leggyakrabban úgy érvényesült, hogy a zsidókat a város közepére, a legbiztonságosabb helyre telepítették, és fállal választották el őket a város többi részétől. (*Planitz, H.*, i. m. 281.) A „felvonulási úttal” kapcsolatos nehézségére pedig meg kell jegyeznünk, hogy szerinte a város lezárult a zsidónegyednél, és itt állott a Kelenföldi kapu. (Z. I. 19—20; Z. III. 18.) Mivel szerinte a városnak akkor csak két kapuja volt, hogyan történhetett volna az elkülönítés,

a zsidók, védelmükért az uralkodó volt felelős, aki ezért tőlük külön jövedelmet húzott.³⁷ Ezt a védelmet kúriájától távol nem tudta volna biztosítani.³⁸

Úgy véljük, ezek után már könnyen érthetővé tudjuk tenni azt a tényt, hogy ezt a két utcát miért vallotta a Magdolna-templom papja magáénak. A Ferences-templom és a zsidónegyed körül, a német városrész és a királyi kúriát megelőző szabad terület közé kezdettől fogva magyarok, mégpedig előkelőbb emberek települnek. Itt házbirtokos Mojs nádor, akinek felesége a királyi család rokona,³⁹ pedig bizonyára szerezhetett volna magának a Kammerhof körül is házat. Ugyancsak magyar (és gazdag) az itt élő Tapolcsányi Péter is, aki bár szoros kapcsolatban áll a ferencesekkel mégis súlyos betegségében a Magdolna-templom papját, nyilván mint illetékes plébánost, hivatja.⁴⁰ A zsidók helyére is magyarok kerülnek kitelepítésük után.⁴¹ A Magdolna-templom plébánosa, mint a magyarok lelkigondozója azért kéri jogkörének erre a területre való kiterjesztését, mert itt magyarok élnek, nem pedig azért, mert ez a terület külváros lett volna. A Magdolna- és Szt. Péter-templomok ugyanis először egyáltalán nem rendelkeztek plébániaterülettel, hanem a Nagyboldogasszony templom mint az egész város plébániája papjainak magyarul nem tudása miatt e két templom papsága szolgáltatta ki az egész város területén az itt élő és ügyeik elvégzésére ide seregül magyaroknak a szentségeket.⁴² Magyarok számára a Magdolna-templom papsága végrendeletekről állított ki okleveleket.⁴³ A XIV. sz. közepére azonban már kezdett kialakulni tényleges plébániakörzete is a Szombathely körül, és ekkor már a Szombathely plébánosa címe alapján az itt élő németek lelkigondozását is ellátta.⁴⁴ Igényét a déli magyar területre azonban továbbra is fenntartotta. Fentiek alapján nem tudjuk megérteni Zolnay érvelését, aki elgondolkoztatónak tartja, hogy „miért a Várhegy északi részén, a Mária Magdolna templom körletében s az alsóvárosokban helyezkednek el

Buda magyarjai, ha maga a királyi udvar a Várhegynek — mint a vita során Gerevich állítja — éppen ellenkező, déli végére települ”⁴⁵. A palota környék magyarsága épp Gerevich mellett szól! Meg kell még jegyeznünk, hogy a német lakosság hazánkban Mályusz Elemér élesszemű megfigyelése szerint a királyi váraktól távolabbra telepszik meg, míg a magyarok közel,⁴⁶ ami szintén a déli palota létét igazolja.

Zolnay több helyen hivatkozik egy déli városlezáró, általa feltételezett falra. Seitl Kornél jogos ellenvetéseket tett a fal Zolnay által feltételezett helyével szemben, amelyet szerzőnk komolyan nem tudott megcáfolni.⁴⁷ Ennek ellenére nem tartjuk lehetetlennek, hogy a várost délen fal zárta volna le, hiszen a Vörburg típusú városoknál — ha nem is mindig — olykor előfordul ez is (l. pl. Fellint).

Úgy véljük, hogy a fentiek alapján tökéletesen világos, hogy a királyi palota területén IV. Béla óta suburbiomot nem tételezhetünk fel. Vannak azonban a IV. Béla-kori déli építkezésekre pozitív adataink is. Az ásatási adatok egyrészt bizonyítják a XIII. századi építkezéseket, másrészt feltárták a város körül húzódó falnak a déli kúria körüli folytatásának részeit a XIII. századból.⁴⁸ Ha tehát már akkor ugyanaz a fal védi a várost és a kúriát, ez igazolja mind a suburbiom hiányát, mind pedig azt, hogy Buda Vörburg típusú város. Ugyanezt igazolja a Kelenföldi kapu is. A déli részen a mai Nagyrendellában feltárt kapu XIII. sz.-i létét egy 1302. évi határjárás alapján igazolta Seitl Kornél.⁴⁹ Zolnay ezt nem tudván megcáfolni, egyszerűen nem fogadja el.⁵⁰ Seitlnek a határjárási technikát szépen elemző fejtegetéseit csak azzal kívánjuk kiegészíteni, hogyha egy határ hegyháton vonul végig a következő határpontig, akkor ezt mindig feltüntetik a határjáró oklevélben is.⁵¹ Mivel erről az 1302-es oklevélben nincs szó, a Kelenföldi kapunak sokkal közelebb kellett a déli hévizekhez feküdnie, mint ahogy azt Zolnay feltételezte.

ha a város főközlekedési útja a zsidótelepnél van?

³⁷ Kohn S., A zsidók története Magyarországon. I. (Bp. 1884) 114.

³⁸ Zolnay egyébként a zsidótelep északra telepítését a királyi udvarnak a városrődből való kitelepítésével hozza kapcsolatba. Mindössze csak annyi történt, hogy amikor Nagy Lajos az egész országból kitelepítette a zsidókat, szétadományozta a déli zsidótelep házait, és ezeket a zsidók visszatérte után már nem vehette vissza. (Z. II. 209; Z. III. 56); a zsidók kitelepítésére l. Kohn S., i. m. 135—136. Zsidóutcai házak eladományozására l. fenn a 21. jegyzetben idézett adatot.

³⁹ BpOkl. I. k. 300. 1296. július 5-én III. András „soror nostra”-nak nevezi Mojs özvegyét. A ház helyére: Pataki J., i. m. 276.

⁴⁰ MonVesp. I. k. 291—293.

⁴¹ Pataki J., i. m. 277.

⁴² Schier, X., i. m. 112.

⁴³ 1314. március 19: Monumenta Ecclesiae Strigoniensis, II. k. 693—4; 1321. december 24: Anjou-kori Okmánytár (a továbbiakban AO) I. k. 639; 1375. január 17: Dl. 6296.

⁴⁴ 1343. április 20: Dl. 87 195.

⁴⁵ Z. III. 53. Itt kell megjegyeznünk, hogy Zolnay

ezen a helyen és Z. I. 17. o. 20. jegyzetben a Buda északi részére telepített magyarok óbudai voltának igazolására azt az Óbudai Károly lovagot hozza fel példának, akinek nővérét Pertának hívták, sógora német volt, unokahúga pedig csak németül tudott. MonVesp. I. k. 302—303, 314, 317.

⁴⁶ Mályusz E., A magyarság és a városi élet a középkorban. Sz. 78 (1944) 42—.

⁴⁷ Z. I. 19—20; Z. III. 18—19; Gerevich L.—Seitl K.—Holl I., i. m. 211., 1—2. kép. Megjegyezzük, hogy Zolnay a Z. III. 19. oldalon idézőjelben, de pontatlanul közöl egy mondatot Seitl másik tanulmányából, és a hivatkozott lapszám sem helyes. A valódi lapszám: Arch. Ért. 79 (1952) 174. Seitl két tanulmányának figyelmes elolvasása után nyilvánvaló, hogy két cikke között nincs semmi ellentmondás. (Az Arch. Ért. cikkben különben is a Szent György tér déli és nem északi oldalán végzett ásatásról van szó.)

⁴⁸ L. Gerevich László készülő monográfiáját.

⁴⁹ Gerevich L.—Seitl K.—Holl I., i. m. 211—.

⁵⁰ Z. III. 18.

⁵¹ Vö. pl. 1303. február 26: pervenit ad unum Berez ... inde super eundem Berez eundo peruenit ad aliud Berez ... AO. I. k. 55—.

Nemcsak a fenti adatok igazolják a déli palota IV. Béla korabeli építését, hanem a Zolnay által a Kammerhofra vonatkoztatott oklevelek közül is nem egy a déli építkezést bizonyítja.

Zolnay egyik legfontosabb bizonyítéka a Szécsényiek 1354-ben említett háza. Ekkor ugyanis Lajos király megemlékezik két, néhai Szécsényi Tamás vajda birtokában volt budavárosi házról, amelyek közül az egyik „in vicinitate curie nostre”, a másik pedig a domonkosok Szt. Miklós kolostora közelében állott.⁵² Zolnay szerint az a királyi kúria, melynek szomszédságában a Szécsényi ház épült, azonos a Kammerhoffal, és ez által igazolható, hogy 1354-ben az uralkodó még a Kammerhofban lakik. A várhegy déli végén az István torony ugyan már áll ekkor,⁵³ azonban Zolnay igen helyesen mutat rá arra, hogy az „in vicinitate” kifejezés olyan távoli épületet, mint az István torony nem jelölhetett.⁵⁴ A tulajdonképpeni Nagy Lajos féle palota építkezéseit pedig Zolnaynak ugyancsak helyes megállapításai szerint az 1360-as évekre keltezhetjük,⁵⁵ tehát ez sem lehet azonos az 1354-ben említett kúriával.⁵⁶ Igaz, ez az 1354-es adat önmagában nem dönti el a kérdést, ha valóban a Kammerhofra vonatkozna, az csak annyit jelentene, hogy az oklevélből megismerjük a Budán és környékén állott több királyi kúria egyikének szomszédját. Mégis, minden jel arra mutat, hogy az a királyi kúria, amelynek szomszédja Szécsényi Tamás háza volt, nem azonos a Kammerhoffal. Zolnayt az vezette félre, hogy a XV. sz.-ban a Kammerhof szomszédságában említik Frank vajda házát, aki pedig Szécsényi Tamás unokája volt,⁵⁷ tehát joggal azonosította az unoka házát nagyapjával. „Így tehát az 1354-ben a Szécsényiek budavárosi házával szomszédos királyi kúria sem egyéb, mint a Kammerhof! (A Szécsényieknek más háza nincs Budavárban).”⁵⁸ Azonban éppen ez Zolnay tévedése: mert van még más háza is a Szécsényieknek, sőt a Frank vajda háza tulajdonképpen nem is lehet igazi Szécsényi ház. Szerzőnk maga idézi azt az 1386. évi birtokcserre szerződést, amelyben Szécsényi Frank és testvére Simon elcserélik birtokaikat, és ekkor az összes budavárosi Szécsényi házak Frankot illető birtokrészei is Simonra szállnak.⁵⁹ Mivel arra nincs adatunk, hogy Szécsényi Simon visszaadta volna testvérenek a házait,⁶⁰ kénytelenek vagyunk feltételezni, hogy a királyi kúria mellett állt Szécsényi ház nem azonos a Kammerhof szomszédjával, Frank vajda házával. Ezt a feltételezést úgy véljük, bizonyítani is tudjuk. Szécsényi Simonnak (aki 1386-ban a budai Szécsényi házak egyedüli birtokosa lett) két gyermeke maradt: egy fia, Szécsényi, más néven Salgói Miklós, és egy leánya, aki Losonczi Zsigmondhoz ment férjhez.⁶¹ Salgói Miklós 1437. január 18-án végrendelettel Velencében (a következő napon meg is halt). A végrendeletben megtaláljuk az 1386-os birtokcserre oklevélben feltüntetett, és akkor a Simon ág birtok-

kába került javakat. Megemlékezik Salgói budai házairól is és első helyen a következőket mondja: „Item medietatem unius domus in castro Budensi positum (!) ex opposito palacii Frig, dimitto Domino Ladislaw sororio meo de Losoncz, quia ad ipsum pertinet altera medietas.”⁶² Tehát a Friss palotával szemben épült fél házát nőági rokonának, Losonczi Lászlónak hagyja, mivel a másik fele ugyanis annak birtokában van. Az említett Losonczi nem más, mint Szécsényi Simon unokája, leányának és Losonczi Zsigmondnak a fia.⁶³ Losonczi László csak anyja révén lehetett nagybátyja társtulajdonosa a budai házban és más Szécsényi birtokokban, ez tehát azt bizonyítja, hogy Szécsényi Salgói Miklós a Friss palotával szemben épült házát atyjától, Simontól örökölte. Mind ez valószínűvé teszi azt, hogy ez a ház azok közé a Szécsényi házak közé tartozik, amelyek 1386-ban Szécsényi Simon birtokába jutottak.

De mindebből egyéb is következtethető. A rendelkezésünkre álló adatok — mint láttuk — nem engedik annak feltételezését, hogy a Kammerhof mellett álló Frank vajda féle ház azonos legyen az 1354-ben a királyi kúria mellett állt Szécsényi-házzal. Ezzel szemben az 1437-ben említett Szécsényi-ház, az igazi, örökölt Szécsényi-ház a déli királyi palotával szemben épült. Mindebből — ha csak újabb — eddig még fel nem tárt — adatok ezt meg nem cáfolják — csak egy következtetést lehet levonni: az 1437-ben és az 1354-ben említett Szécsényi házak azonosak, és így az utóbbi szomszédságában megnevezett királyi kúria a Várhegy déli részén épült. Az adatból azonban további következtetés is levonható. Láttuk, hogy a helymeghatározás alapján a Szécsényi ház sem az István-toronnyal, sem pedig a Nagy Lajos-féle palotaszárnyal nem kapcsolható össze. A Friss palotát viszont még később, Zsigmond alatt építik.⁶⁴ Talán nem túl merész hipotézis ezek után annak feltételezése, hogy a régi, Nagy Lajos előtti királyi kúria — hiszen emellett állott Szécsényi Tamás háza — a későbbi Friss palota helyén, vagy annak közvetlen közelében épült. Ezt Bonfini egyik adata is alátámasztja, aki szerint Zsigmond palotája mellett az első udvarban még egy régebbi épület is állott.⁶⁵ Végül nem érdektelen megemlíteni, hogy az ásátásoknál az újkori beépítettség miatt a Friss palotából került elő a legkevesebb falrészlet,⁶⁶ olyannyira, hogy még helyhez kötése

⁵² Z. I. 18; Z. III. 26—, 35—36, 43.

⁵³ Z. I. 20; Z. III. 12, 14—16.

⁵⁴ Z. III. 27.

⁵⁵ Z. I. 20; Z. II. 209; Z. III. 15.

⁵⁶ 1354. szeptember 19: Dl. 4454, AO. VI. k. 234—237.

Vitabeli ellenfelei helyesen mutattak rá szerzőnk tanulmányának első variációjával szemben, hogy csonkán és hibásan idézte az oklevelet, ez azonban nem változtat a fenti tényeken. Gerevich L.—Seüll K.—Holl I., i. m. 218; Bártfai Szabó L., i. m. 219. L. ezzel szemben Z. III. 27—.

⁵⁷ Z. I. 18, Z. III. 32—34.

⁵⁸ Z. I. 18.

⁵⁹ Z. III. 33—34. Az eredeti szöveg: 1386. július 10: Dl. 7214. Szécsényi Frank átengedi Szécsényi Simonnak budai és gyöngyösi birtokrészeit, és ezért cserébe annak szécsényi birtokrészét kapja.

⁶⁰ Zolnay szerint tehát a királyi kúria melletti ház „1386-ban Szécsényi Simonnak, utóbb az 1416 előtt meghalt Szécsényi Frank vajdának — kezén maradt”, (Z. III. 34.) ez utóbbi állítását azonban nem tudja igazolni.

⁶¹ Z. III. 33. kifejejté a családfában Losonczinét. L. rá Turul 29 (1911) 99 (Szécsényi család) és 101, továbbá Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli Losoncz Bánffy család történetéhez. I (Bp. 1908) 647—648.

⁶² Turul 29 (1911) 101. A végrendelet jelzete: Veleneci Áll. Lt. Atti N. Sedia dell'archivio 179/III. A másolatot Kumorovitz L. B. professzor úr bocsátotta rendelkezésünkre, akinek ezúton is hálás köszönetet mondunk.

⁶³ Turul I (1883) 21, 23; és a 61. jegyzetben fenn idézett családfa.

⁶⁴ Gerevich L., A budai várpalota története 1541-ig. Budapest műemlékei, I (Bp. 1955) 272.

⁶⁵ „...in... quadrata area ante Sigismundi atria constituta vetus a latere palatium...” Antonius de Bonfinis, Rerum Ungaricarum Decades, Decas IV. Liber VII. 98. (Fogel—Iványi—Juhász-féle kiadás, IV. k. (Bp. 1941) 136.

⁶⁶ Gerevich L., A budai vár feltárt maradványainak leírása. Budapest műemlékei I. (Bp. 1955) 257.

is vitathatóvá vált.⁶⁷ Ha tehát a százötven évvel később épült Zsigmond-féle palotából is alig került elő valami, akkor hogyan várhatjuk azt, hogy az alatta vagy mellette állott Árpád-kori kúriának in situ maradványai meglegyenek?⁶⁸

Mint láttuk, Buda Vorburg-típusú város lévén, királyi kúriája a Várhegy déli részén az északi várossal egy időben épült, és közös védrendszer vette körül. A déli részben suburbium egyáltalán nem tételezhető fel, de a zsidó és ferences utca ittéléte is a déli építkezést igazolja. A déli kúriát pedig egy 1354. évi oklevél alapján megkíséreltük lokalizálni is. De akkor mi volt a Kammerhof, a „király régi háza”?

A Kammerhof és rendeltetése

Miként említettük, Csánki érdeme volt, hogy a Kammerhofra vonatkozó okleveleket összeállította. Zolnay az ő adatai alapján vetette be a Kammerhof kérdését a tudományos köztudatba. Mi volt tehát a Kammerhof?⁶⁹ Az épületet e néven először Vencel király koronázásával kapcsolatban említi a nálunk tévesen Hornecknek nevezett Gaaler Ottokár-féle verses krónika azzal, hogy itt lakik a király. Következő említései a XV. sz.-ból valók. A Jogkönyv a zsidók mellett (a mai Táncsics utcában levő újabb zsidóutca) régi kamaraudvar őrzéséről beszél, míg utoljára 1423-ban említik. Ekkor Cillei Hermann ír oklevelében egy Chammerhofnak nevezett házról, amely egykor Károly királyé volt, s melyet Lajos király a pálosoknak adományozott. A házhoz egy Márton tiszteletére szentelt kápolna és egy földdarab — ahol Lajos király anyja építkezett — tartozott. Ezekből az adatokból igazolható, hogy az a királyi és királynéi kápolna, amelyet Erzsébet királyné, Lajos király anyja Szt. Márton tiszteletére emelt, és amelyre 1349-ből van adatunk, ebben az épületben volt; továbbá az is, hogy az 1382-ben Nagy Lajos által a pálosoknak adományozott és 1416-ban néhai Szécsényi Frank háza mellett állott, *antiqua domus regis*-nek nevezett pálos ház a Kammerhoffal azonos.⁷⁰

Az épület rendeltetésével kapcsolatban több elmélet küzd egymással. Zolnay, nyilván abból az elgondolásból kiindulva, hogy mivel hazánkban a

pénzverés pénzverőkamarákban történt, tehát kamaraudvar csak pénzverdét jelenthet, pénzverőháznak tartja. Királyi ház elnevezéséből pedig arra következtet, hogy ez az épület volt 1382-ig a király szálláshelye.⁷¹ Gerevich László és Bártfai Szabó László a Kammerhofot egy 1338-as királyi rendeletben *domus regalis*-nak, királyi háznak nevezett pénzbevéltő házakkal hozzák egyrészt kapcsolatba, másrészt rámutatnak arra, hogy a pénzverés és *financiális igazgatás központja* is: pénzverdében pedig nem lakhat a király.⁷² A harmadik elméletet Jankovich Miklós dolgozta ki. Rámutat arra, hogy a Kammerhof kifejezés nem jelenti okvetlenül a kincstári apparátus helyét, hanem elsősorban a királyi ház tagjainak magánlakosztályát. Szerinte az épület Nagy Lajos idejében az özvegy királyné háza volt, de egyes adatokból ennek esetleges Árpád-kori előzményeire is következtet.⁷³

Vegyük sorra a három elméletet. Zolnay idézi az 1255-ös királyi oklevelet, amelyben az esztergomi pénzverők, míg a pénzverés idején Buda városában tartózkodnak, vámmentességet nyernek. Az adatból feltételezi, hogy az oklevélben említett budai pénzverő-fabrica a Kammerhoffal azonos. Huszár Lajosra hivatkozva állítja, hogy mivel a 864. évi Edictum pistense a pénznek a királyi palotában való verését rendelte el, a magyar pénzverés pedig karoling mintát vett alapul, az említett fabrica viszont a városban állott, tehát a királyi rezidencia is ott volt. Másik helyen már részletesebb: „ha helyt áll Huszárnak az a feltevése, hogy a korai pénzverés színhelye a királyi rezidencia épülete volt, a Kammerhof kezdeti az 1255. évi, a budai pénzverésre vonatkozó adatot is értékeli.” Következő helyén már ezt írja: „... 1255-ben a budai — Huszár szerint a királyi házban dolgozó — pénzverők...”⁷⁴ Huszár azonban éppen az ellenkezőjét állítja a Zolnay által sajtóhibával idézett helyén, mint amit szerzőnk mond. Huszár ugyanis Erdyvel szemben itt rámutat, hogy az Edictum pistenset „már annak idején sem tartották meg pontosan,” tehát az adat a pénzverde I. István-kori helyének meghatározására sem használható már fel,⁷⁵ hogyan lehetne tehát feltételezni 1255-ban, hogy egy, már születése idején sem nagyon betartott 864. évi rendeletet nálunk betartottak volna? Ebben az időben már sehol sem vertek pénzt királyi palotában.^{75a}

Mindez azt mutatja, hogy ha a Kammerhof valóban pénzverde lett volna, akkor ott — mint ahogy arra, mint láttuk Gerevich is rámutatott — nem lakhatott a király. Ellentmondanak a pénzverde jellegnek azok az adatok, amelyek Vencel ott lakását és a királynéi kápolna építkezését igazolják. Huszár Lajos, aki feltételezi a Kammerhof pénzverde és pénzbevéltőhely jellegét, ezt a nehéz

⁶⁷ Nagy E., Zsigmond király budavári Friss-palotája. BpR 16 (1955) 105—.

⁶⁸ Zolnay ugyan azt állítja, hogy 1354-ben Lajos király kúriája Buda városában volt (Z. III. 26), azonban az oklevél ezt nem mondja, (L. fenn 56. jegyzet). A Szécsényi-féle házat helyezi csak az oklevél a városba, amint hogy az természetesen ott is volt.

⁶⁹ Itt csak azokkal az adatokkal foglalkozunk, amelyek kétségtelenül a Kammerhofra vonatkoznak, és azt említik. Bár Zolnay ezeken kívül más okleveleket is felhoz, ezek kétségtelen biztonsággal nem azonosíthatók a Kammerhoffal. Ezért, amennyiben Zolnay az épület rendeltetésének bizonyítására nem használta fel őket, nem foglalkozunk velük.

⁷⁰ Az adatokat l. Z. I. 17—18; Z. III. 25—; továbbá Csánki D., i. m. Ottokár stájer verskrónikáiról állítólagos Horneck nevét már a múlt századi Seemüller megcáfolta. Azóta megtalálták családi nevét (aus der Gaal,

vagy Gaaler) és tisztázták életrajzát. Vö. Kranzmayer, E., Die steirische Reimchronik Ottokars und ihre Sprache, Öst. Ak. der Wiss. Phil.-hist. Kl. Sitz. ber. 226/4. (Wien 1950) 7—8, 10.

⁷¹ Z. I. 17—, Z. III. 24—.

⁷² Gerevich L.—Seül K.—Holl I., i. m. 218; Bártfai Szabó L., i. m. 219—220.; Gerevich L., A budai várpalota története 260.

⁷³ Jankovich M., Buda-környék plébániáinak kialakulása és a királyi kápolnák intézménye. BpR 19 (1959) 77.

⁷⁴ Z. III. 24, 35, 40, 49.

⁷⁵ Huszár L., Szent István pénzei. Szent István Emlékkönyv, II. (Bp. 1938) 352—353. (Z. III. 61. o. 77. jegyzetben 532—533. oldalt ír.)

^{75a} Esztergomban a pénzverők a Kovács-utcában laktak: Dercsényi D.—Zolnay L., Esztergom. (Bp. 1956) 11, 48.

séget azzal kerüli meg, hogy feltételezi a pénzverde helyének és a Kammerhof rendeltetésének megváltozását.⁷⁶ Álláspontját — ha az épület volt is valaha pénzverde — azzal fogadhatjuk el, hogy a pénzverés Kammerhof-beli megszűnését 1301 előttre kell helyezni, hiszen Vencel király különben nem szállt volna itt meg. 1441-ben említenek egy pénzverdét a Miklós templom és a Nagyboldogasszony templom között.⁷⁷ Mivel 1255-től 1470-ig megszakítás nélkül vertek pénzt Budán,⁷⁸ semmi indokot nem látunk a pénzverőház helyének áthelyezésére, ezért azt hisszük, hogy kezdettől fogva az 1441-ben jelzett helyen verték a pénzt, ha csak az ásatások nem tárnak fel pénzverőműhelyt a Kammerhof területén. Az 1441-es pénzverde elhelyezése is e mellett szól, hiszen a német városoknál is a pénzverde a város központjában, a piacon, vagy a plébánia mellett volt elhelyezve.⁷⁹ Meg kell ugyan jegyeznünk, hogy az antika domus regis kifejezés és a Gerevich-Bártfai Szabó által idézett 1338-as oklevélben említett domus regalis annyira azonos, hogy elgondolkoztató.⁸⁰

Tehát a Kammerhof pénzverde jellege és az ideiglenes királyi ott-tartózkodás, továbbá az ott a királynétól alapított kápolna léte közti ellentmondás legfeljebb azzal osztható el, ha feltételezzük a pénzverde áthelyezését. Fel kell tehát vetnünk azt a lehetőséget is, hogy a Kammerhofnak semmi köze nem volt pénzveréshez. Mint láttuk, Jankovich is ezen az úton járt. Úgy véljük, az általa hozott analógiák tökéletesen igazolják, hogy a Kammerhofnak nem kellett okvetlenül pénzverdének lennie. Adataihoz hozzá kell tennünk, hogy a királyi levéltárat is hívták ekkor camera-nak.⁸¹

Jankovich, aki az özvegy királynék várbeli házának tartotta a Kammerhofot Nagy Lajos korában, egy 1285. évi adatot felhasználva felveti azt a kérdést, hogy nem vonatkozik-e az is a Kammerhofra, de kimondja, hogy ez „el nem dönthető”.⁸² Zolnay igyekszik Jankovich általa is joggal kitűnőnek tartott dolgozatának a Kammerhofra vonatkozó és saját elméletét cáfoló eredményeit

megdönteni, és ezért kritikájával elsősorban ezen 1285-ös adat ellen fordul. (Jankovich ugyan a Kammerhof özvegy királynéi kúria jellegét csak Nagy Lajos idejében látja bizonyíthatónak, és az 1285-ös adatot helyes tudományos önmérsékléssel csak feltevésként használja fel.) Zolnay ezen adat hitelét két bekezdésben keresztül cáfolja, úgy, hogy a Jankovich szövegét nem ismerő olvasó joggal gondolhatja, hogy ez az adat a szerző főérve.⁸³ Valóban nem használhatjuk fel az 1285-ös adatot topográfiai bizonyításra, azonban ezt a hibát először épp Zolnay követte el. Ifjabb (ebben igaza van Zolnaynak) Erzsébet királyné ugyanis 1285-ben azt írja, hogy a budai várba zárkózott a tatároktól való félelmében házának hú báráival és ifjaival, és a budai polgárokkal.⁸⁴ A domus szó itt nem egy bizonyos házat, hanem a királynéi udvartartást jelenti, amire számos analógiát lehet felhozni.⁸⁵ Egy budai háznak nincsenek bárói, de a Budán körülzárt királynéi udvarnak igen! Zolnay azonban ezt mondja: „Erzsébet... a budai királyi házba zárkózott”.⁸⁶ Budai királyi házról az oklevélben egy szó sincs. Másutt az oklevél latin szövegét átalakítva ezt írja: „In castro Budensi... domus nostra”.⁸⁷ Utoljára már a „budai polgárok által is védett budavárosi királyi házról”⁸⁸ beszél.

Zolnay tehát a Kammerhof özvegy királynéi birtok elmélete ellen ezt a Jankovich által épp töle tévesen átvett adatot játssza ki. Nagy Lajos anyjának Kammerhof-beli özvegyi kúriájával szemben már jóval kevesebbet ír: „Nagy Lajos... azért telepítette 1343-ban, a neki adományozott Óbudára édesanyját, hogy e hatalmaskodó asszonnyal közös udvarát Budán megszüntesse.”⁸⁹ Nagy Lajos azonban ekkor még Visegrádon székelt 1347-ig, tehát az anyakirálynéval közös udvara nem lehetett Budán.⁹⁰ Erzsébet udvartartása egyébként végig ugyanabban a városban volt, mint fiáé,⁹¹ hiába kapta meg Óbudát.⁹² Az anyakirályné befolyása mellett Lajos feleségeinek szerepe teljesen jelentéktelen, a királynéi kancellária végig az övé volt.⁹³

⁷⁶ Huszár L., A budai pénzverés története a középkorban. (Bp. 1958) 19—21. Zolnay László (Z. III. 49.) ezzel kapcsolatban sem idézi pontosan Huszárt. Zolnayt olvasva azt hihetnénk, hogy fenti helyen Huszár is elismeri a palotában történő pénzverést, továbbá azt, hogy a Kammerhof helyére és rendeltetésére vonatkozó Zolnay-féle véleményt kizárólag Patakinak azóta Zolnay javára módosított érvelése alapján nem fogadja el. Huszár azonban elsősorban Gerevich negatív álláspontjára hivatkozik. A rendeltetés kérdésében különben egyáltalán nem foglal állást.

⁷⁷ Huszár L., A budai pénzverés. 21.

⁷⁸ Uo. 103.

⁷⁹ Winterfeld, L. v., Gründung-, Markt- und Ratsbildung deutscher Fernhandelsstädte, Westfalen—Hanse—Ostseeraum i. m. 86—.

⁸⁰ Zolnay megjegyzése, hogy az 1301-es adat ellen 1338-ssal érvelni nem lehet, nem bizonyíték, pénzbeváltóhelyek sok helyen voltak, és ott nyilván királyi háznak is hívták. Zolnaynak az az érve sem áll helyt, hogy a Kammerhofot sohasem hívták domus regalisnak, tehát nem lehet azonos a domus regalisnak nevezett pénzverőházzal. (Z. III. 49.) A domus regis, domus regia és domus regalis teljesen szinonim kifejezések, ahogy azt a domus regalis pénzbeváltóhelyként emlegető oklevelek is felcserélve gyakran használják. Hóman B., A magyar királyság pénzügyei és gazdaságpolitikája Károly Róbert korában. (Bp. 1921.) 212., 2. jegyzet.

⁸¹ Zichy Okmánytár (a továbbiakban ZO) III. k. 110. (1355. november 1: in Camera sua seu conservatorio.) A székesfehérvári káptalan levéltárát a király 1281. május

3-án szintén camera-nak nevezi: *Szentpétery I.—Borsa I.*, Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke, II/2—3 (Bp. 1961) 3109. sz.

⁸² L. fenn 73. jegyzet.

⁸³ Z. III. 38—39.

⁸⁴ „simul cum fidelibus baronibus ac juvenibus domus nostre...” BpOkl. I., 223.

⁸⁵ Vö. Erzsébet királyné lenn a 97. jegyzetben idézett végrendeletét stb.

⁸⁶ Z. I. 17.

⁸⁷ Z. III. 21.

⁸⁸ Z. III. 38. Vö. III. 25.

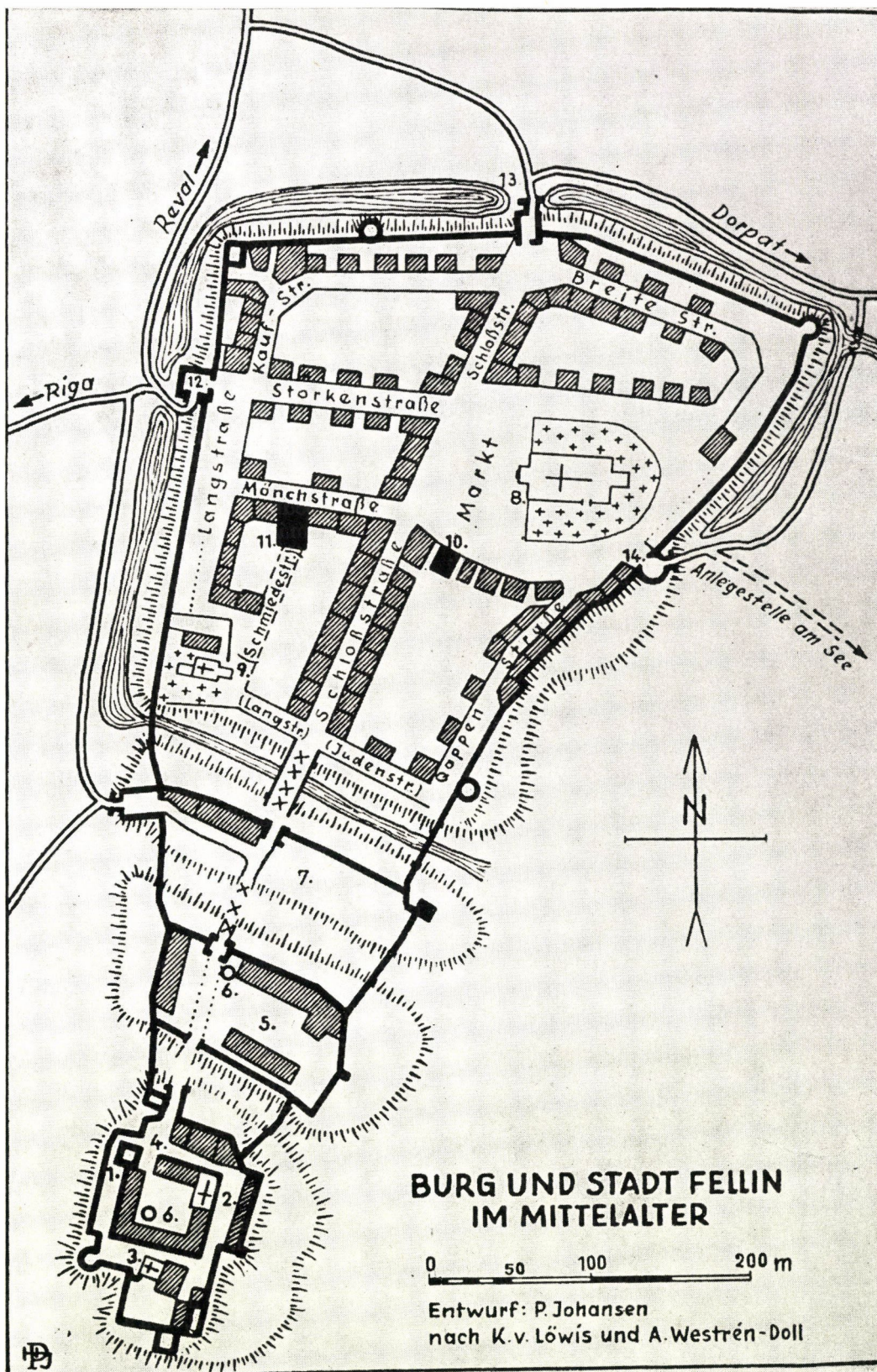
⁸⁹ Z. III. 39.

⁹⁰ *Gárdonyi A.*, Magyarország középkori fővárosa. Sz 78 (1944) 224.

⁹¹ Mindig ugyanazokban a városokban keltez, ahol a királyi udvartartás székhelye volt. Óbudán szinte nem is ad ki oklevelet. 1346. február 5-én Visegrádon keltez (AO. IV. k. 561.), azonban 1347. szeptember 23-án Budán István vajdával együtt fia egyik oklevélén kancelláriai relatórként tüntetik fel. (Dl. 87 219.) A király 1347-től Budán lakik. (L. az előbbi jegyzetet.) Ugyancsak Budán keltez az anyakirályné 1348. március 31-én. (AO. V. k. 173.) Amikor pedig az ötvenes évek második felében az udvar visszaköltözik Visegrádra (l. *Gárdonyi A.*, Magyarország., 225.), Erzsébet is visszatér Visegrádra, és ettől kezdve okleveleinek zömét itt adja ki. (1357. április 6: AO. VI. k. 553; 1357. december 28: AO. VI. k. 634—635; stb....)

⁹² 1343. január 7: AO. IV. k. 297.

⁹³ *Gárdonyi A.*, A magyar királyné udvari kancelláriája az Anjouk alatt, Turul 23 (1915) 73—.

3. kép. Fellin város alaprajza
Рис. 3. План города Феллин
Fig. 3. Le plan de la ville de Fellin

Jankovichnak igaza van, amikor a Márton-kápolna alapításából következtet a Kammerhof királynéi kúria jellegére. Az anyakirályné ugyanis maga alapította és építtette a Márton-kápolnát:⁹⁴ ha az épület királyi kézben lett volna, erre okvetlenül rámutatott volna a királyné, mint ahogy 17 évvel később a déli palotában épített kápolnáról meg is mondja ugyanez az anyakirályné, hogy azt a király és királyné a királyi palotában építtették.⁹⁵ Erzsébet Kammerhof-beli építkezéseit Cillei Hermann 1423. évi oklevele is igazolja.⁹⁶ Ugyancsak a Kammerhof királynéságát igazolja a Jankovich által helyesen felhasznált végrendelete az anyakirálynénak. Az 1380. április 6-án kelt végrendelet⁹⁷ több helységet említ, így Óbudát, Beregszászt, a budai külvárost (sub castro Budensi), Lippát stb. Többször szerepel azonban helymegjelölés nélkül a domus (mindkét értelemben, mint udvartartás és mint épület), a domus nostra thesauraria és a Jankovich által is idézett superior capella. A külön hely meg nem jelölés arra kényszerít bennünket, hogy ezeket az oklevél kelet helyére lokalizáljuk. Ez pedig Buda és nem Óbuda. Óbudát az is kizárja, hogy ott a várat említi, ha tehát a domus stb. Óbudán lett volna, akkor nem a domus, hanem castrum kifejezést használta volna az anyakirályné. Végül megjegyezzük, hogy a végrendelet egy példányát is a domus nostrában rendeli megőrizni, a királyi levéltár pedig mint láttuk a camera seu conservatorium-ban, melyet más adatok domus tavernicalisnak vagy thesaurariának neveznek, volt elhelyezve.⁹⁸ Ezek szerint egy olyan házról emlékezik meg az anyakirályné, amelyben található a domus thesaurariaja, vagy más szavakkal, cameraja. Mi ez, ha nem a Kammerhof? Azt hisszük, ez megoldja Zolnay kétségeit is a superior capella adat felhasználásáról. Azon ellenvetésre pedig, hogy az 1423-as oklevél szerint Károly királyé volt a ház,⁹⁹ és ezt nem egy oklevélben többször nevezik királynak, megjegyezzük, hogy a kétségtelenül királynéi Óbudát is gyakran nevezik kirá-

lynak.¹⁰⁰ Jankovichnak abban is igaza van, hogy a Kammerhofot az öreg királyné halála miatt adományozták el, nem pedig a déli palota építése miatt, ahogy azt Zolnay gondolja.¹⁰¹ Zolnay ugyanis azt hitte, hogy amikor 1381-ben közszemlére tették Szt. Pál ereklyéit a budai királyi kápolnában, az esemény Márton-napkor történt. Ebből arra következtet, hogy ekkor még a Márton-kápolna a királyi kápolna, tehát a Kammerhof a királyi rezidencia.¹⁰² Mint Kumorovitz bizonyította, a Zolnay által idézett adatokból egyrészt nem derül ki a Márton-napkor történt közszemlére tétel, tehát az adat nem igazolja, hogy a Márton-kápolnáról van szó, másrészt ekkor már állott a királyi kápolna a déli palotában is. Egyéb adatok is igazolják, hogy ez a közszemlére tétel a déli palotakápolnában következett be.¹⁰³

Látjuk tehát, hogy Jankovichnak igaza van, Nagy Lajos korában a Kammerhof valóban az özvegy királyné kezén van.¹⁰⁴ Kérdés azonban, hogy korábban mi volt a helyzet, akkor is királynéi vagy pedig nem. Nemrég megjelent tanulmányunkban már utaltunk arra, hogy Budán eredetileg egy királynéi tulajdonban levő település volt. 1265-ben IV. Béla király okleveleket keltez Budán a királyné kúriájában: ha tehát ezt szükségesnek tartja külön kiemelni, fel kell tételeznünk egy ugyanakkori királyi kúriát is. A keltezés Óbudához nem kapcsolhatjuk, mert a királyi kancellária 1265 előtt már állandóan Óbudának nevezi Óbudát.¹⁰⁵ Maga Zolnay is rámutat: „IV. Béla és közvetlen utódai sűrűn datálnak a budai várhegyen. A dátumhely a korábban szintén Budának nevezett későbbi, illetve ekkori Óbudával nem téveszthető össze”.¹⁰⁶ Mária királyné, IV. Béla neje maga is rendesen Budán, vagy in castro Budensi keltezi okleveleit.¹⁰⁷ A királyné az egész Árpád-korban különösen nagy befolyást élvezett Budán,¹⁰⁸ ami az Anjou-korban is megmarad. Gyakran ad utasításokat a városnak, budai polgárok tartoznak legszorosabb környezetébe.¹⁰⁹

⁹⁴ MonVesp. II. k. 130; vö. *Jankovich M.*, i. m. 76.

Megjegyezzük, hogy maga a Márton kápolna titulusa is a királynéi birtoklás mellett szól. Erzsébet ugyanis ugyanaznap kér búcsút a szintén általa saját birtokán alapított hatvani Márton-egyház számára, mint a budai Márton kápolnára. 1349. március 22; *Bossányi Á.*, *Regesta supplicationum*. (Bp. 1916: 413—414. sz. Az adataira Kumorovitz Bernát professzor úr hívta fel a figyelmemet.

⁹⁵ *Kumorovitz B.*, i. m.

⁹⁶ „...cum spatio terre, in quo fundamentum de lapidibus per condam dominam reginam genitricem ipsius domini Lodovici regis positum haberetur”. 1423. július 3: *DL*. 11 384.

⁹⁷ *DL*. 6692.

⁹⁸ *Fekete Nagy A.*, A levéltárak kialakulása, *Levéltári Közlemények* 14 (1936) 25., 10. jegyzet; Vö. még *Sashegyi O.* könyvismertetését *Levéltári Közlemények* 32 (1961) 207.

⁹⁹ *Z. III*. 39.

¹⁰⁰ *Bártfai Szabó L.*, Pest megye történetének okleveles emlékei. (Bp. 1938) 411. sz. (1373. március 11.); II. Lajos pedig 1524. december 8-án az óbudai királynéi város és a káptalan közti határjárásban mégis „civitatis nostre Bude Veteris”-t mond. *Bártfai Szabó L.*, Óbuda egyházi intézményei a középkorban. (Bp. 1935) 122. Az adatokat szaporíthatnánk,

¹⁰¹ *Z. III*. 36.

¹⁰² *Z. I*. 18; *Z. II*. 205; *Z. III*. 29, 35.

¹⁰³ *Kumorovitz B.*, i. m.

¹⁰⁴ *Z. III*. 38; az 1354 és 1362-es adatokat, amelyek királyi kúria melletti házakról emlékeznek meg, a Kammerhofhoz kapcsolja. Az 1354-es azonos a fent már ismertetett Szécsényi adattal, amelyik viszont a jelek szerint a déli kúriához kapcsolható. Az 1362-es adatot Zolnay is csak az 1354-es adat alapján kapcsolja a Kammerhofhoz.

¹⁰⁵ *Kubinyi A.*, i. m. 125—127 és a szöveghez tartozó jegyzeteket.

¹⁰⁶ *Z. I*. 17. ugyanez hasonló szövegezésben *Z. III*. 24.

¹⁰⁷ *L. pl. BpÖkl. I. k.* 72. stb.

¹⁰⁸ *Kubinyi A.* i. m. 140., 225. j. Az ott közölt adatokhoz a következőt tesszük hozzá. Kont Miklós nádor egyik oklevelében tartalmilag átírja Erzsébet királyné egyik 1278-as adománylevelét. Ebben a következőket találjuk: „magister Georgius maior plaustrorum suorum reginalem civis Budensis in domo sua reginali a primevis sue pueritie temporibus” hűségesen szolgált. (Miskolci Áll. Levéltár, Borsod m. lt. Okl. 5. sz.) Tehát a királynéi székernagy budai polgár, aki gyermekkorától kezdve a királyné házában nevelkedett. Valószínű, hogy az itt említett királynéi ház a Kammerhoffal azonos.

¹⁰⁹ Királynéi harmincados budai polgár: 1346. au-

Már előző tanulmányunkban arra következtettünk, hogy mivel Jankovichnak sikerült valószínűsíteni a Kammerhof királynéi kúria jellegét, az Árpád-kori királynéi kúria is feltehetően ebben az épületben volt elhelyezve.

Ezzel azonban módosítanunk kell Jankovich állításait: a Kammerhof nem az özvegy királynéé hanem a mindenkori királynéé birtoka. Lengyel Erzsébet fenn vázolt különleges szerepe, a királynéi jogkörnek menyeivel szemben is érvényesülő tényleges gyakorlása következtében ült benn a Kammerhofban. Abban pedig nincs semmi különös, hogy egy városban a királynak és királynénak külön kúriája volt. Visegrádon pl. szintén volt külön kúriája, sőt ezen kívül legalább egy háza is a királynénak.¹¹⁰ Az uralkodói pártól függött mindig, hogy melyik kúriájukat tartották megszállásra alkalmasnak, ezért mint tényleges lakóépületet nehéz elválasztani egymástól a királyi és királynéi kúriákat. IV. Béla pl. lakott felesége budai kúriájában is. A kúriák egyben mindenesetre különböztek: akár a királyi, akár a királynéiben lakott éppen az uralkodói pár, mindig a királyi kúriában mint épületben működött a királyi, és mindig a királynéiben működött a királynéi kúria mint igazgatási és igazságszolgáltatási szerv.¹¹¹ Éppen a nagy apparátussal dolgozó két külön kúria (igazgatási és bíraskodási szempontból) tette szükségessé helyi szétválasztásukat. A főbb kúriákon kívül persze voltak az uralkodónak egyéb kúriái és házai ugyanabban a városban is. Ha mint láttuk, a Szécsényieknek több háza volt Budán, a királynak is lehetett.¹¹² Már az Árpád-korban is ez volt a helyzet, hiszen IV. Béla királynak pl. Felhévizen is volt kúriája,¹¹³ ahol időnként tartózkodott is.¹¹⁴ Vencel király 1301-ben Budára költözött, nem volt királynéja az országnak. Az üresen álló Kammerhofba költözött a király, és nem a déli kúriába, feltéve, ha hitelt adhatunk Gaaler adatának.¹¹⁵

gusztus 26; Dl. 100 032; *Bossányi Á.*, i. m. I., 439. sz. A város eljár királynéi utasítás alapján: l. az előbbi 1346. évi adatot; budai polgár (Ulving Mihály) királynéi apród, 1359. február 16 és 22; AO. VII. k. 596—598. stb.

¹¹⁰ *Bárftai Szabó L.*, Pest megye... 423. sz. (1378. április 25.)

¹¹¹ A királyi kúriára l. *Hajnik I.*, A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a vegyes-házi királyok alatt. (Bp. 1899) 31—34. — A királynéi igazgatás és bíraskodás története még eléggé feldolgozatlan. Annyi azonban tény, hogy országbírája és tárnokmestere van, akik a királyné kúriájában a megfelelő királyi tisztviselőkkel analóg módon járnak el a királynéi népek ügyében. A királynéi országbíró, mint a királynéi kúria bírása épp úgy ítélkezik úrnője kúriájában, mint a királyi országbíró a királyiban. 1273 körül pl. illetékességi okokból tesznek át egy pert a királynéi udvarbíró elé, és még a tárgyalási határnapot is megadják. (Zichy O. I. 33.) Joghatósága alá kiváltságok alapján nemcsak királynéi, hanem egyéb népek is tartozhattak, így a sági monostor népei. (1272. szeptember 15; *Szentpétery I.*—*Borsa I.* i. m. 2303. sz.) A királyné az ellentmondókat egy birtokiktatás esetén a saját kúriájába, saját praesentiája, bírói jelenléte elé idézi. Így Erzsébet királyné 1284-ben az ellentmondókat „ad nostram curiam” idézi. Dl. 1158. A királynéi

A Kammerhof elhelyezésével kapcsolatban Zolnay bizonyítása minden jel szerint alapos, és eredményeit nagyjából el is fogadhatjuk. Megjegyezzük azonban, hogy bár az adatok egy része alapján mi is osztjuk Zolnay álláspontját, vannak ezekkel ellentmondóak, így azok, amelyek alapján Csánki az épületet a városfalon kívül helyezte. Bár Zolnay igen szellemes okfejtéssel próbálta az ellentmondást feloldani, ezt nem érezzük annyira megnyugtatónak, mint a többi adat alapján a Tánicsics utcába való lokalizálást. Ezért ezen a téren a kutatást nem érezzük lezártnak, és fel kell vetnünk a kérdést, hogy nem volt-e esetleg a külvárosban is egy királyi ház, amelyik nem tartozott a Kammerhofhoz, és az ellentmondó adatok arra vonatkoznak.

Tanulmányunk végére érkeztünk. Okleveles adatok, európai várostörténeti analógiák alapján bizonyítottuk, hogy egyrészt Zolnay déli suburbium elmélete nem tartható fenn, másrészt azt, hogy a város és a déli kúria egy időben, a XIII. sz. második felében épült. Ugyanezt konkrét régészeti anyag alapján igazolja Gerevich közeljövőben elkészülő nagy monográfiája is.

A Kammerhof viszont valószínűleg egy régebbi királynéi birtokszervezet maradványaként a budai vár és városalapítás után is elsősorban a mindenkori királyné hasznélvezetében maradt. A királynéi udvartartás (igazgatás, bíraskodás, kincs- és levéltár) elhelyezését szolgálta, azonban gyakran szálláshelyül is szolgált az uralkodó nejeinek és rajta keresztül a királynak. Királyné nem létében egyes esetekben maga a király is lakott benne. Különös jelentőségre tett szert Nagy Lajos idejében, amikor az özvegy királyné birtokolta. Nem valószínű, hogy valaha is pénzverőház lett volna, de ha igen, mindenképpen csak rövid időre, a XIII. sz.-ban.

Kubinyi András

kúria bírása, a királynéi országbíró pedig a XIII. sz. végén mindig Budán keltez. Így pl. 1273—79 között Aladár mester királynéi országbíró. (Dl. 75 158.) Hasonló a helyzet a királynéi tárnokmesterrel is.

¹¹² L. fenn a Szécsényiekre vonatkozó 1354-es oklevelet.

¹¹³ 1432. április 25: Dl. 12 452. (Az oklevélben Béla király kúriáját említik. Az adatot Gerevich Lászlónak köszönjük.) A kúria a szigeti apácák birtokába került, környékén királynéi telkek voltak. 1332. július 20: AO. II. k. 606.

¹¹⁴ 1246. január 10. *Szentpétery I.* Kritikai jegyzék... I. 827. sz.

¹¹⁵ Nem ritkaság, hogy a király városbeli és nem várbeli kúriájában tartózkodik. Így Pozsonyban igen gyakran a városbeli királyi kúriában laknak. *Ortvoay T.*, Pozsony város története. II. 1 (Pozsony 1895) 36. — Gaaler megfordult majd egész Európában, egészen Spanyolországig, de arra nincs adat, hogy hazánkban járt volna. A Kammerhofra vonatkozó adatot tehát másodkézből vette, és mivel ezt a részt (80255-ik sor) 1316 és 1318 között írta, azaz több, mint tizenöt évvel az esemény után, adatának hitelességét nem lehet feltétel nélkül elfogadnunk. *Kranzmayer, E.*, i. m. 11—13, 21.

Резюме

Автор рассматривает в статье один из значительных моментов истории средневековой Буды — строительство королевского дворца. Крупные раскопки, начатые после освобождения Венгрии, открыли на южной части Замковой горы в Буде средневековый королевский дворец. Руководитель раскопок, Ласло Геревич начал постройки дворца относит ко второй половине XIII века, то есть ко времени основания города. В противоположность этому предположению возникло такое мнение, согласно которому дворец и город строились не в одно время. На месте дворца в конце XIII века размещался пригород, и государь только во второй половине XIV века на месте последнего построил свою курию. Королевскую резиденцию XIII века отождествляют с Каммерхоффом, находящаяся в северной части города. Последняя гипотеза

основана не на археологических данных, а построена, в первую очередь, по материалам грамот. Пересмотр всех данных грамот, международные аналогии историй городов, а также результаты раскопок — все противоречит этой теории. На основании всего этого автор считает, что гипотеза Геревича правильна, или иначе, город и замок строились в одно время, во второй половине XIII века.

Далее автор изучает все источники, относящиеся к упомянутому выше Каммерхоффу. В результате их изучения выясняется, что Каммерхофф был ни чем иным, как постоянной курией королевы, центром управления владениями и центром правосудия королей всех времен. Его строительство, возможно, опережает основание города, поскольку территория города или часть ее первоначально была во владении королевы.

A. Кубини

LES RÉSIDENCES DU ROI ET DE LA REINE À BUDA AU XIIIe SIÈCLE*Résumé*

Les fouilles effectuées dans le territoire du château royal de Budavár, construit au moyen âge, ont, dans les dix dernières années, suscité dans la littérature archéologique hongroise de vives discussions. Contrairement à László Gerevich, directeur des fouilles, qui a considéré les fouilles comme les témoins de l'opinion traditionnelle, selon laquelle dès la seconde moitié du XIIIe siècle le château royal s'élevait déjà sur son emplacement de plus tard, dans la partie sud de la colline appelée aujourd'hui Várhegy, László Zolnay a pris une position opposée. Selon lui les rois de Hongrie ont vécu jusqu'au milieu du XIVe siècle dans l'édifice s'élevant dans la partie nord du Várhegy actuel, appelé Kammerhof ou antiqua domus regis, et la partie sud n'était jusqu'alors qu'un suburbium. Les trouvailles du XIIIe siècle mises au jour attestent donc l'existence du faubourg et non du château. Zolnay est arrivé à ce résultat en interprétant en premier lieu les sources écrites, surtout les chartes. Nous entendons donc aussi, de résoudre ce problème en nous basant en premier lieu sur ces sources.

La construction du château sud de Budavár

En contemplant le plan médiéval de Buda, nous sommes frappés dès l'abord par la parenté avec un type de plan de ville médiévale assez répandu, plan que Johansen, urbaniste allemand appelle Vorburgstadt. Dans ce genre de plan la ville et le château du seigneur de la ville sont enceints d'une ligne de défense commune; le château du seigneur de la ville est clos du côté de la ville par une muraille, et entre le château et la ville s'étend un espace non couvert de constructions, le Vorburg. Un exemple caractéristique en est la ville de Fellin en Livonie, construite au début du XIIIe siècle. Son plan est presque identique avec celui de Buda, ce qui nous amène, déjà par son propre fait, à dater la construction de Buda (y compris le château médiéval) à peu près du même temps que Fellin. C'est ce qu'attestent les données archéologiques elles aussi: on a réussi à retrouver autour du château sud la continuation du mur de défense du XIIIe siècle, et les chartes nous invitent à localiser, en 1302, la porte méridionale de Buda au sud du château. Donc, indépendamment des trouvailles mises à découvert dans le territoire du château, le fait que le château et la ville ont été déjà au XIIIe siècle, entourés de la même enceinte, exclue que ce territoire était un faubourg, d'une part, et d'autre part rend probable l'existence du château sud d'alors. A cette opinion contredisent aussi les données que Zolnay allègue en vue de prouver le caractère de suburbium. A savoir Buda disposait au moyen âge de trois paroisses dont deux se trouvaient dans la ville et

une dans le faubourg. L'archiparoiisse, l'église de la Vierge, appartenait aux Allemands, tandis que l'église de la Madeleine, située dans la ville, et l'église dans le faubourg consacrée à Saint Pierre appartenaient aux Hongrois. Lorsque, en 1390, on partagea l'aire de juridiction des paroisses, l'église de la Madeleine obtint en dehors de la partie nord de la ville deux faubourgs occidentaux, et dans la partie sud de la ville, la rue des Juifs ainsi que la rue menant de l'église des Franciscains jusqu'à la résidence royale. La partie centrale de la ville, le quartier des Allemands, reste celle de l'église de la Vierge. De cette donnée Zolnay tire la conclusion que les deux rues au sud et la résidence royale constituaient autrefois un suburbium. Or la résidence royale n'appartenait nullement à l'église de la Madeleine, puisque sa chapelle était soumise au comès capellae regis, et les deux rues étaient, selon les données, situées déjà au XIIIe siècle, dans la ville et non dans le faubourg. Aussi leur emplacement plaide-t-il en faveur de l'existence de la résidence royale sud, construite à cette époque. Le roi Béla IV, fondateur de la ville et de la résidence, eut des confesseurs franciscains, et les Juifs furent installés en tant que servants de la chambre, près du château pour des raisons d'ordre défensif. C'est aussi le cas pour Fellin. L'église de la Madeleine a prétendu à ce territoire — comme le témoignent les chartes — pour la raison que déjà au XIIIe siècle des Hongrois, notamment des aristocrates attachés à la cour royale, se sont établis à cet endroit. Nous avons tenté, dans ce qui suit, de déterminer, d'après les données des chartes, la place de la résidence royale du XIIIe siècle dans le territoire du château d'aujourd'hui.

Le «Kammerhof» et sa destination

Il convient toutefois d'établir la destination de l'édifice situé dans la partie nord de la ville et appelé Kammerhof. Bien qu'on appelle cet édifice d'habitude «royal», c'est une reine qui fait édifier sa chapelle. En 1382 le Kammerhof est remis à l'ordre des Paulistes. Du nom Kammerhof Zolnay tire la conclusion que l'édifice servait d'atelier de monnayage (le frappage de monnaies était en Hongrie organisé par chambres), d'une part et d'autre part, le frappage de monnaies ayant eu lieu autrefois dans la maison du roi, il y habitait lui aussi. Cette ancienne donnée n'est d'ailleurs pas valable pour le XIIIe siècle, et en plus Zolnay a mal interprété la source écrite qui ne prétendait pas que la monnaie était frappée dans la résidence royale. A l'encontre de Zolnay, Jankovich a démontré que le mot Kammer a encore d'autres significations: et selon lui l'édifice servait à entretenir les reines

douairières. Nous acceptons cette thèse avec la modification que le Kammerhof était la résidence de la reine exerçant le pouvoir effectif des reines et non celle des reines douairières. Ce qui a désorienté Jankovich, c'était évidemment la donnée relative au rôle de la reine à Buda au XIVe siècle, donnée qui se rapportait à Élisabeth de Pologne, veuve de Charles Ier d'Anjou et mère Louis le Grand, roi de Hongrie. Cependant il est généralement connu qu'Élisabeth de Pologne a exercé, même sous le règne de son fils, le pouvoirs de la reine et que la chancellerie de la reine et ses vastes terres seigneuriales étaient en la possession de la reine-mère qui eut une grande influence même sur le gouvernement effectif du pays, et que son rôle a éclipsé celui des femmes de Louis le Grand. Comme nous l'avons déjà démontré à un autre endroit, le territoire de Buda, avant sa fondation au XIIIe siècle, était la propriété de la reine, dans le centre de laquelle s'élevait la Curia reginae. En 1265, donc déjà

après la fondation de Buda, Béla IV date une charte dans la curia reginae de Buda. D'autres données attestent elles aussi l'existence de la résidence de la reine au XIIIe siècle, ainsi que les vestiges du droit seigneurial que la reine exerçait sur le territoire de Buda. Les données relatives à la possession du Kammerhof d'Élisabeth de Pologne permettent d'identifier cette résidence de la reine au XIIIe siècle. Le caractère de cet édifice n'était en premier lieu pas celui d'une maison d'habitation. C'était le centre d'administration de tout le domaine seigneurial de la reine, c'est là que fonctionnait le Grand-Justicier de la reine en sa qualité de juge de la curia reginae, dont la juridiction s'étendait, grâce à un privilège spécial, en dehors des comitats appartenant à la reine, sur diverses personnes et églises. Lorsque la cour royale hongroise abandonne au XIVe siècle Buda à deux reprises, et transmet son siège à Visegrád, les reines y gardent aussi pour elles un édifice à part, la curia reginae.

A. Kubinyi